

MADANIYATLARARO MULOQOTDA PARALINGVISTIK VOSITALARNING QO`LLANILISHI

Raxmatullayeva Zarina Alisher qizi

Erkin tadqiqotchi, ADCHTI, Andijon

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15099786>

Annotatsiya. Ushbu maqolada madaniyatlararo muloqotda paralingvistik vositalarning ahamiyati, turlari, ulardan birining noverbal muloqot ekanligi, shuningdek, tana harakatlari, imo-ishoralar, mimika va intonatsiya muloqot jarayonida muhim rol o'ynashi haqida so'z yuritiladi. Turli madaniyatlarda bu vositalar turlicha talqin qilinishi, bu esa tushunmovchilik yoki kommunikativ to'siqlarga olib kelishi mumkinligi, shuning uchun chet tilini o'rganishda o'sha tilga xos bo'lgan imo-ishoralarni ham bilish zaruriyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Madaniyatlararo muloqot, paralingvistika, noverbal kommunikatsiya, imo-ishoralar, madaniy farqlar, lingvistik vositalar, muloqot strategiyalari.

"Madaniyatlararo muloqot" tushunchasi XX-asr o'rtalarida amerikalik antropolog E. T. Xoll tomonidan kiritilgan. Uning fikricha, madaniyatlararo muloqot turli madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga xos bo'lgan omillarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak [1]. Jadal iqtisodiy o'sish va inqilobiy texnologik o'zgarishlarga asoslangan globallashuvning zamonaviy tendensiyalari, madaniyatlararo aloqalarning intensivligi va zichligi oshishiga olib keldi. Shu munosabat bilan madaniyatlararo muloqotni o'rganish amaliy ahamiyatga ega bo'lib bordi. An'anaga ko'ra, bu sohadagi tadqiqotlar ikki xil madaniyatning o'zaro ta'sirini tahlil qilishga, ularning farqlariga alohida e'tibor berishga qaratilgan. Ushbu farqlarni tushunish turli madaniyatlar vakillari o'rtasidagi samarali hamkorlikka to'sqinlik qiladigan to'siqlarni yengishga yordam beradi.

Zamonaviy tilshunoslikda madaniyatlararo muloqotning uchta asosiy turi mavjud: verbal, noverbal va paraverbal. Og'zaki muloqot bevosita lingvistik o'zaro ta'sirni o'z ichiga oladi. Bunda axborot, fikr, hissiyot va tajriba almashish til orqali amalga oshiriladi. Madaniyatlararo muloqotda til o'zaro tushunishga erishishda asosiy rol o'ynaydi. Og'zaki bo'lmagan muloqot og'zaki muloqotdan ma'lumotni yetkazish usuli bilan farq qiladi. U imo-ishoralar, mimikalar, ovoz intonatsiyasi va atrofdagi obyektlardan foydalanish kabi kodlangan signallar yordamida amalga oshiriladi.

Rossiya va Amerika madaniyatlarini ajratib turadigan asosiy jihatlardan biri bu kollektivizm va individualizmga bo'lgan munosabatdir. Rossiya madaniyati ko'proq kollektivizmga yo'naltirilgan, Amerika madaniyati esa individuallikni juda qadrlaydi. Bu farq kompaniyalarda boshqaruvga yondashuvlarda ham namoyon bo'ladi. Rossiyada asosiy e'tibor xodimlar o'rtasida shaxslararo munosabatlarni rivojlantirishga qaratiladi, AQShda esa ish natijalariga ustuvorlik beriladi. Bunday madaniy farqlarni chuqur tushunish, shuningdek, boshqa madaniyat vakillarining xatti-harakatlarini to'g'ri talqin qilish qobiliyati muvaffaqiyatli madaniyatlararo muloqot va nizolarning oldini olishning kalitidir. Shuni ta'kidlash kerakki, til o'rganish madaniy o'rganishdan ajralmasdir, chunki til ma'lum bir tilda so'zlashuvchilar uchun muhim bo'lgan qadriyatlar va g'oyalarni aks ettiradi.

Og'zaki bo'lmagan aloqa kommunikativ qiymatga ega bo'lgan lingvistik bo'lmagan signallarning butun spektrini qamrab oladi. Bularga yuz ifodalari, imo-ishoralar, tana holati, ovoz intonatsiyasi, shuningdek, atrof-muhit elementlari kiradi. Muloqot jarayonida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarning 30 dan 65 foizigacha og'zaki bo'lmagan vositalar orqali uzatiladi. Shu bilan birga, tana harakatlari ko'pincha so'z bilan yetkazish qiyin yoki imkonsiz bo'lgan narsalarni ifodalaydi. Noverbal kommunikatsiyaning asoslari ikki manbaga borib taqaladi: biologik yoki tug'ma (fiziologik reaksiyalar, masalan, oqarish, qizarish, qorachiqning kengayishi) va ijtimoiy, ya'ni ijtimoiylashuv hamda madaniyatni o'zlashtirish jarayonida orttirilgan. Ba'zi noverbal kommunikatsiya me'yorlari umumilliy yoki etnik xususiyatga ega, masalan, salomlashish (Yevropada qo'l berib ko'rishish, ba'zi Osiyo mamlakatlarida esa qo'llarni bukib ta'zim qilish).

Imo-ishorali muloqot, og'zaki til kabi, har bir madaniyatning o'ziga xos xususiyati bo'lib, uni o'rganish xalqning an'analari va urf-odatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi [2].

Turli madaniyatlarda qo'llaniladigan imo-ishoralarni ikki toifaga bo'lish mumkin: moslashuvchan (adaptiv) va ijtimoiy jihatdan shartlangan imo-ishoralar. Moslashuvchan imo-ishoralar (adaptiv imo-ishoralar), masalan, qashinish yoki qo'lda biror narsani aylantirish, fiziologik tabiatga ega. Ijtimoiy jihatdan shartlangan imo-ishoralar esa ma'lum bir ma'noga ega bo'lib, ularning talqini jamiyat tomonidan qabul qilingan kelishuv asosida belgilanadi.

Masalan, **"OK"** imo-ishorasi XIX asrda Amerikada keng tarqaldi. Bu jarayonga o'sha davrdagi matbuot katta hissa qo'shdi, chunki u so'z va iboralarni qisqartirib yozishni faol targ'ib qilar edi. Ushbu imo-ishoraning kelib chiqishi va ma'nosi bo'yicha bir nechta nuqtai nazarlar mavjud.

Ba'zilar uning dastlabki **"all correct"** (hammasi to'g'ri) degan ma'noni anglatganini, biroq bosmaxona xatosi tufayli **"Oll-Korreet"** shakliga o'tib ketganini taxmin qilishadi. Boshqalar esa bu **KO (knockout - nokaut)** so'ziga qarama-qarshi ma'no berish uchun o'ylab topilgan deb hisoblashadi. Yana bir versiyaga ko'ra, **"OK"** qisqartmasi AQSh prezidentlaridan birining tug'ilgan joyi bo'lgan **"Oll Kinderhoor"** nomidan kelib chiqqan. Ushbu prezident saylovoldi tashviqoti davomida bu qisqartmani o'z shiori sifatida qo'llagan.

Bugungi kunda **"OK"** imo-ishorasi ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda, Yevropa va Osiyo davlatlarida keng tarqalgan. Biroq, ba'zi mamlakatlarda uning boshqa ma'nolari bor. Masalan:

- **Fransiyada** – "nol" yoki "hech narsa" degan ma'noni bildiradi,
- **Yaponiyada** – "pul" degan ma'noda ishlatiladi,
- **Lotin Amerikasida** – nojo'ya imo-ishora sifatida qabul qilinadi.

Agar inson o'rganayotgan tilning imo-ishora tizimini yetarlicha bilmasa, bu tushunmovchilikka, hattoki kelishmovchilik va mojarolarga ham sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, chet tilini o'rganishda ushbu tilga xos imo-ishoralar tizimini ham o'zlashtirish zarur. Bu esa xorijiy tilda muloqotni to'liq va samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Вербич, Н. А. Английский язык и межкультурная коммуникация / Н. А. Вербич. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 23 (127). — С. 581-584. — URL: <https://moluch.ru/archive/127/34958/> (дата обращения: 09.02.2025).
2. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык. Лингвострановедческий словарь. — М.: Издательство «Русские словари», ООО «Издательство Астрель», ООО «Издательство АСТ», 2000. — 416 с.

